

TÜRK HUKUKUNDA MİLLETLERARASI TAHKİM SÜRECİNE MAHKEMELERİN MÜDAHALESİ

Pelin Baysal & Deniz Metin

Giriş

Tahkim, tarafların anlaşmazlıklarını devlet mahkemeleri yerine tarafsız hakemler aracılığıyla çözmelerine imkân veren bir alternatif uyuşmazlık çözüm yoludur. Ancak tahkim yargılaması ne tamamen mahkemelerden bağımsız ne de tamamen onlara tabi bir süreçtir. Türk hukukunda, mahkemeler belirli aşamalarda tahkim sürecini destekleyici ve denetleyici şekilde müdahil olabilmektedir. Bu müdahaleler, hakemlerin atanmasından geçici hukuki koruma tedbirlerine ve tahkim kararlarının denetlenmesine kadar uzanmaktadır. Ancak, mahkemelerin tahkim yargılamasına müdahalesi kanunda öngörülen hal ve sebeplerle sınırlıdır.

Bu çalışmada, Türk hukukunda mahkemelerin tahkim sürecine hangi aşamalarda ve ne şekilde dahil olabileceği ele alınacak; ayrıca mahkeme müdahalesinin artırılması ya da sınırlandırılmasının tahkimin etkinliği üzerindeki olası etkileri tartışılacaktır.

Tahkim Öncesi Aşamada Mahkemelerin Hakem Atama Yetkisi

Taraflar, yaptıkları tahkim anlaşmasında - istisnai durumlar hariç - hakem sayısını ve hakemlerin seçilmesi usulünü serbestçe belirler. Ancak uygulamada, bazı hallerde hakem heyetinin oluşturulabilmesi için mahkeme müdahalesine ihtiyaç duyulabilmektedir. Özellikle tarafların hakem seçimi konusunda anlaşamaması veya belirlenen yöntemin işlerliğini yitirmesi durumunda, Türk mahkemeleri devreye girerek hakem ataması yapma yetkisine sahiptir. Bu husus, 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun ("MTK") 7. maddesinde düzenlenmektedir.

Türk hukukunda bu konudaki genel uygulama şu şekildedir: Sözleşmede veya tahkim şartında uyuşmazlığın tek hakem tarafından çözümleneceği öngörülmüşse ve taraflar hakem üzerinde anlaşamazlarsa, taraflardan birinin talebi üzerine hakem asliye hukuk mahkemesi tarafından atanır. Eğer taraflar üç kişilik bir hakem heyeti kararlaştırmışlarsa, kural olarak her bir taraf bir hakem seçer; bu iki hakem ise birlikte üçüncü hakemi belirler. Ancak, taraflardan biri diğer tarafın hakem atama davetine rağmen bir ay içinde kendi hakemini atamazsa veya iki hakem, atandıktan sonra bir ay içinde üçüncü hakemi belirleyemezse, üçüncü hakem de asliye hukuk mahkemesi tarafından atanır. Son olarak, taraflar hakem veya hakem heyetinin teşkilini bir üçüncü kişiye bırakmış ve bu kişi seçim görevini yerine getirmemişse, hakemler yine asliye hukuk mahkemesi tarafından atanacaktır. Mahkeme, hakem

atama sürecinde taraflar arasındaki anlaşmayı gözetmekle birlikte, atanacak hakemlerin bağımsız ve tarafsız olmasına dikkat etmek zorundadır.

Asliye hukuk mahkemelerince verilen hakem atama kararları kesindir. Bu sayede taraflar, uzun ve zaman alıcı kanun yollarına başvurmaksızın tahkim sürecine hızlı ve etkin bir biçimde devam edebilmektedir. Sonuç olarak, Türk mahkemeleri, tahkim öncesi süreçte hakem heyetinin teşkili bakımından destekleyici bir rol üstlenmekte ve böylece taraf iradesine dayalı tahkim anlaşmalarının işlerlik kazanmasına katkı sunmaktadır.

Tahkim Öncesinde ve Sırasında Geçici Hukuki Koruma Tedbirleri: İhtiyati Tedbir ve İhtiyati Haciz

Taraflar arasında geçerli bir tahkim anlaşmasının bulunması, geçici hukuki koruma ihtiyaçlarının mahkemeler nezdinde giderilmesine engel teşkil etmemektedir. Bu kapsamda gerek ihtiyati tedbir gerekse ihtiyati haciz talepleri, tahkim yargılaması başlamadan önce veya tahkim süreci devam ederken Türk mahkemelerine yöneltilebilir.

MTK, tahkim anlaşmasına rağmen mahkemeden geçici hukuki koruma tedbiri talep edilebileceğini açıkça kabul etmektedir. Kanunun 6. maddesi, tahkime konu uyuşmazlıklarda ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz önlemlerinin uygulanmasına ilişkin esasları düzenlemektedir.

Tahkim yargılamasının başlamasından önce, taraflardan birinin geçici hukuki koruma ihtiyacı doğması halinde mahkeme müdahalesi kaçınılmazdır. Bu nedenle henüz hakem mahkemesi teşekkül etmemişken, ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz talepleri yalnızca mahkemelere yöneltilebilir. Bununla birlikte, tahkim yargılaması başladıktan sonra taraflar, geçici hukuki koruma tedbirlerini hem hakem mahkemesinden hem de mahkemeden talep edebilir.

MTK m. 6(2) uyarınca, hakem veya hakem heyeti ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı verebilse de, bu kararların fiilen uygulanabilmesi çoğu zaman devletin cebri icra gücünü gerektirmektedir. Zira, hakem kararları kendiliğinden icra kabiliyeti taşımaz; karşı tarafın karara uymaması halinde, kararın icra edilebilir hale gelmesi için mahkemeye başvurulması gerekir. Örneğin, hakem heyetince bir tarafın mal varlığının ihtiyaten haczine karar verilmişse ve ilgili taraf bu kararı gönüllü olarak uygulamazsa, diğer taraf Türk mahkemelerine başvurarak bu tedbirin icrasını talep edebilir.

Öte yandan, tahkim yargılaması öncesi ve tahkim yargılaması sırasında mahkemelerce verilen geçici hukuki koruma tedbiri kararlarının akıbeti, MTK m. 6(5) hükmünde düzenlenmiştir. Buna göre, mahkemece verilen ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararları, tahkim yargılamasının sonucunda verilen hakem kararının icra edilebilir hale gelmesiyle ya da davanın hakem mahkemesince reddedilmesi halinde kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.

Bu çerçevede, Yargıtay, mahkemece verilen ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararlarının, hakem heyeti tarafından değiştirilemeyeceğini veya kaldırılmayacağını kabul etmektedir.¹ Dolayısıyla, taraflardan birinin Türk mahkemesince verilen geçici

¹ Yargıtay 6. Hukuk Dairesi'nin E. 2022/3529, K. 2022/4699 sayılı ve 12.10.2022 tarihli kararı.

hukuki koruma kararlarına yönelik itirazlarının, tahkimde dava açılmış olup olmadığına bakılmaksızın yine Türk mahkemeleri tarafından incelenmesi gerektiği kabul edilmektedir.²

Ayrıca belirtilmelidir ki, her ne kadar MTK'nın uygulama alanı kural olarak tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği yargılamalarla sınırlı olsa da, Kanun'un 1. maddesi geçici hukuki koruma tedbirleri bakımından bir istisna öngörmektedir. Buna göre, geçici hukuki koruma tedbirlerine ilişkin 6. madde, tahkim yerinin Türkiye dışında belirlendiği hallerde dahi uygulanabilecektir. Dolayısıyla, tahkim yeri Türkiye olarak belirlenmemiş olsa dahi, taraflardan birinin geçici hukuki koruma tedbiri talep etmesi halinde, MTK m. 6 hükmü uygulama alanı bulacak; bu kapsamda Türk mahkemeleri, geçici hukuki koruma tedbirlerine karar verebilecektir.

Özetle, ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz, Türk tahkim uygulamasında mahkemelerin en işlevsel şekilde müdahil olduğu alanlardan birini oluşturur. Tahkim süreci tamamlanmadan önce tarafların haklarının korunması ve alacakların güvence altına alınması amacıyla başvuru bu önlemler, mahkemelerce tahkim iradesine zarar vermeden, tahkimin etkinliğini ve tarafların hukuki güvencelerini sağlamaktadır.

Tahkim Kararı Verildikten Sonra İcra Edilebilir Hale Gelene Kadar Alınabilecek Geçici Hukuki Koruma Önlemleri

Tahkim yargılaması sonucunda hakem heyetinin verdiği karar, kural olarak taraflar için bağlayıcı ve nihai niteliktedir. Ancak uygulamada, özellikle kaybeden tarafın karara gönüllü olarak uymaması halinde, kararın icra edilebilir hale gelmesine kadar geçen sürede bazı geçici hukuki koruma önlemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aşamada mahkemelerin müdahalesi, verilmiş hakem kararının etkin bir şekilde hayata geçirilmesi amacıyla gündeme gelir.

Hakem kararının verilmesinden sonra tarafların hukuki koruma tedbirlerine ihtiyaç duyabileceği iki temel durum ortaya çıkabilir: Bunlardan ilki, Türkiye'de verilen bir hakem kararına karşı iptal davası açılması; diğeri ise yabancı bir hakem kararının Türkiye'de tenfiz edilmesi sürecidir. Her iki durumda da, kararın icra kabiliyeti kazanmasına kadar geçecek olan sürede borçlu tarafın malvarlığını alacaklıdan kaçırma riski söz konusu olabilmektedir.

Bu riski ortadan kaldırmak amacıyla, uygulamada sıklıkla hakem kararının verilmesinden sonra da geçici hukuki koruma tedbirlerine başvurulmaktadır. Böylece, hakem kararlarının icrası güvence altına alınmakta ve nihayetinde hakem kararlarının etkin biçimde uygulanması sağlanmaktadır.

Hakem Kararlarının İptali

Tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği tahkim yargılamalarında, MTK, taraflara hakem kararlarına karşı iptal davası açma imkanı tanımaktadır. MTK m. 15, hakem kararlarının hangi sınırlı sebeplerle iptal edilebileceğini tahdidi olarak düzenlemiştir. Taraflar, hakem kararının tebliğinden itibaren 30 gün içinde bölge adliye mahkemesinde iptal davası açarak, kararın iptale tabi olduğunu ileri sürebilmektedir. Ancak mahkemenin inceleme yetkisi sınırlıdır; yalnızca tahkim anlaşmasının geçersizliği, hakemlerin yetki aşımı, savunma hakkının ihlali, usule ilişkin esaslı

² Yargıtay 6. Hukuk Dairesi'nin E. 2022/3529, K. 2022/4699 sayılı ve 12.10.2022 tarihli kararı.

eksiklikler veya kamu düzenine aykırılık gibi kanunda açıkça belirtilen sebeplerin varlığı halinde iptal kararı verilebilir. Bunların dışında mahkemeler, hakem kararının esası ya da yerindeliliği hakkında denetim yapma yetkisine sahip değildir.

Bunun yanı sıra, MTK m. 15/A uyarınca, hakem kararına karşı Türkiye’de iptal davası açılması, hakem kararının icrasını durdurmaktadır. Dolayısıyla, iptal davası açılması durumunda dava sonuçlanıncaya kadar hakem kararının icrası mümkün olmamaktadır.

Mahkemenin iptal talebini reddetmesi halinde, ret kararının kesinleşmesiyle birlikte hakem kararı icra edilebilir nitelik kazanır. Buna karşılık, iptal talebinin kabulü durumunda hakem kararı hükümsüz hale gelir ve aynı uyuşmazlık hakkında yeniden yargılama yapılması mümkündür. Bu yeni yargılamanın genel mahkemelerde mi yoksa yeniden bir tahkim sürecinde mi gerçekleştirileceği ise, MTK m. 15(7) hükmü uyarınca iptal gerekçesine bağlı olarak belirlenmektedir.

İptal davası, hakem kararları üzerinde devlet yargısının müdahalede bulunduğu başlıca denetim mekanizmasıdır. Bu yolla hem adil yargılanma hakkının korunması hem de kamu düzeninin gözetilmesi amaçlanmaktadır.

Mahkemelerin Tahkim Sürecine Diğer Müdahale Yolları

Yukarıda ele alınan mahkeme müdahalelerinin yanı sıra, Türk mahkemeleri tahkim sürecine farklı şekillerde de dahil olabilir. Bu müdahaleler, tahkim yargılamasının daha etkin işlemesi amacıyla çeşitli aşamalarda gerçekleşir:

i. Delillerin Toplanması

Tahkim yargılamasında, hakemlerin devlet mahkemeleri gibi cebri icra yetkilerine sahip olmamaları, özellikle delillerin toplanması sürecinde birtakım sınırlamaları beraberinde getirmekte ve bu nedenle mahkeme yardımına ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu doğrultuda MTK m. 12(B) uyarınca, hakem veya hakem heyetinin delil toplanması amacıyla mahkemeye başvurabileceği düzenlenmiştir.

Bu çerçevede, hakem heyeti, asliye hukuk mahkemesinden tanık dinlenmesi, belgelerin celbi veya keşif yapılması gibi delil toplama işlemleri için yardım talebinde bulunabilir. Mahkeme ise bu talep doğrultusunda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri uyarınca gerekli işlemleri yerine getirir. Bu şekilde, mahkemeler tahkim sürecinde destekleyici bir işlev üstlenmekte; delil ikamesinin mümkün olmadığı durumlarda devreye girerek, tahkim yargılamasında maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır.

ii. Hakemlerin Reddedilmesi

Tahkim yargılamasında taraflardan her biri; seçilen bir hakemin taraflarca kararlaştırılan niteliklere sahip olmaması, tahkim usulünde öngörülen bir ret sebebinin mevcut bulunması veya hakemin tarafsızlığına ilişkin haklı şüphe uyandıran nedenlerin varlığı halinde, ilgili hakemin reddini talep edebilir. Hakemlerin, yapılan ret talebini kabul etmemesi durumunda - eğer bu konuda karar verme yetkisi bir tahkim kurumuna bırakılmamışsa - ret talebine ilişkin nihai karar asliye hukuk mahkemesi tarafından verilecektir. Bu çerçevede, MTK m. 7 uyarınca mahkeme, ileri sürülen ret sebeplerini değerlendirerek hakemin görevden alınmasına gerek olup olmadığını takdir eder.

iii. Tahkim Süresinin Uzatılması Kararı Verilmesi

Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa, MTK m. 10(B) hükmü uyarınca hakem mahkemesi tarafların uyuşmazlığı hakkında 1 yıl içinde karar vermek zorundadır. Ancak bu süre içinde karar verilememesi durumunda, taraflar tahkim süresinin uzatılması konusunda anlaşabilmektedir.

Taraflarca süre uzatımı konusunda anlaşma sağlanamaması durumunda, taraflardan her biri asliye hukuk mahkemesinden süre uzatımı talep edebilir. Asliye hukuk mahkemesinin, başvuruyu reddetmesi halinde ise, tahkim süresinin sonunda yargılama sona erecektir. Asliye hukuk mahkemesinin süre uzatımı konusundaki kararları da kesindir.

Sonuç ve Değerlendirme

Tahkim ile devlet yargısı arasındaki ilişki, hassas bir denge üzerine kuruludur. Mahkemelerin tahkim sürecine müdahalesi, bir yandan taraflara hukuki güvence sağlayarak sürece meşruiyet kazandırabilirken, diğer yandan taraf iradesini zayıflatabilir ve tahkimin hız ile esneklik gibi temel avantajlarını olumsuz etkileyebilir. Öte yandan, sınırlı müdahale tahkimin bağımsızlığını ve etkinliğini artırsa da, tarafların hukuki korumadan yoksun kalma riskini beraberinde getirebilir. Bu nedenle ideal yaklaşım, mahkeme müdahalesinin ne tamamen kısıtlandığı ne de sınırsız serbestliğe bırakıldığı; dengeli, ölçülü ve işlevsel bir modelin benimsenmesidir. Nitekim, “mahkeme müdahalesi ne ölçüde olmalıdır?” sorusunun cevabı, tahkimin özündeki “taraf iradesi” ile devlet yargısının sunduğu hukuki güvence arasındaki hassas denge noktasında saklıdır.

Bu anlayış doğrultusunda, birçok ülke tahkim düzenlemelerini UNCITRAL Model Kanunu çerçevesinde şekillendirmiştir. Model Kanun’un 5. maddesi “*Bu Kanuna tabi konularda, Kanunda öngörülen hâller dışında hiçbir mahkeme müdahalesi yapılamaz*” diyerek mahkeme müdahalesinin istisnai durumlarla sınırlandırılmasını amaçlamıştır. Türk tahkim hukuku da bu yaklaşımı benimsemiş; mahkemelerin yalnızca belirli ve sınırlı alanlarda müdahale etmesine olanak tanımıştır.

Türk hukukundaki mevcut düzenlemeler, mahkeme müdahalesinin sınırlarını çizerken, tahkim ile devlet yargısı arasındaki güç dengesini koruma amacını güder. Tahkim, taraflara hızlı, esnek ve uzmanlaşmış bir uyuşmazlık çözüm yöntemi sunarken; bu sürecin hukuki güvencesi, belirli ölçülerde mahkeme denetimine emanet edilmiştir. Söz konusu denetimin yasal çerçevede sınırlandırılmış olması, tahkim kararlarının nihai ve bağlayıcı niteliğini koruyarak, sürecin işlerliğini ve güvenilirliğini desteklemektedir.

Bu doğrultuda, Türk hukukunda yerel mahkemelerin tahkim yargılamasına müdahalesi değerlendirildiğinde, genel eğilim mahkemelerin destekleyici ve yardımcı rol üstlenmesi yönündedir. Bu yaklaşım, tahkim sürecine duyulan güveni artırmakta ve hakem kararlarının etkili bir biçimde icra edilebildiği bir ortamda tahkim yolunu daha işlevsel kılmaktadır.

Ayrıntılı bilgi için iletişime geçin:

Pelin BAYSAL
pelin@baysaldemir.com

Deniz METİN
deniz@baysaldemir.com